

Secolul XX între democrație și totalitarism. Ideologii și practici politice în România și Europa

Secolul XX a fost un secol al extremelor, caracterizat prin confruntarea dintre democrație și totalitarism.

A. Idei și regimuri democratice în Europa

- Democrația – regim politic în care puterea aparține poporului (demos=popor, kratos=putere). Democrația contemporană este indirectă, exercitată prin reprezentanți.
- Evoluție:
  - **democrația victorioasă** după Primul Război Mondial: căderea imperiilor multinaționale a dus la apariția de noi state independente, care au adoptat regimuri democratice. A fost introdus votul universal.
  - În perioada interbelică **democrația s-a confruntat cu apariția extremismului** datorită nemulțumirii față de tratatele de pace (Sistemul de la Versailles), crizei economice și neputinței guvernelor democratice.
  - în perioada postbelică are loc **reconstrucția democrației** pe baza pluralismului politic și a liberalismului. Apar doctrine, curente democratice noi, precum cel creștin-democrat și cel popular.
- Caracteristici și principii democratice:
  - Diversitate ideologică
  - Intervenția limitată a statului
  - Suveranitatea poporului
  - Reprezentativitatea
  - Responsabilitatea
  - Respectarea drepturilor și libertăților cetățenești
  - Separarea puterilor în stat
  - Pluralism politic / pluripartidism
  - Existența statului de drept:
    - regim constituțional
    - supremația legii
    - respectarea drepturilor
    - separarea puterilor
    - organizarea de alegeri libere pe baza votului universal
- Practici politice democratice
  - Separarea puterilor în stat
  - Pluralism politic sau pluripartidism – existența mai multor partide politice care se întrec în alegeri electorale organizate democratic
  - Organizarea de alegeri libere pe baza votului universal
  - Acceptarea criticilor la adresa puterii
  - Respectarea regulilor de funcționare a statului, conform constituției
  - Garantarea și respectarea drepturilor și libertăților cetățenești, conform constituției

Anglia

- Monarhie parlamentară
- Regim democratic
- „regele domnește, dar nu guvernează”, monarhul e un simbol al statului
- **Pluralism politic:**
  - Partidul Conservator

- Partidul Laburist (urmărea bunăstarea fiecărui cetățean prin introducerea statului providențial)
- **Separarea puterilor în stat:**
  - Puterea executivă:
    - Cabinetul de Miniștri, condus de Premier (din gruparea majoritară în parlament), care exercită atribuțiile monarhului. Inițiativă legislativă
    - Monarhul poate dizolva Camera Comunelor la propunerea Premierului, după care urmează alegeri anticipate
  - Puterea legislativă: Parlamentul bicameral (inițiativă legislativă, adoptă legile, bugetul, exercită control asupra executivului)
    - Camera Comunelor (membri aleși prin vot universal pe 5 ani)
    - Camera Lorzilor (o parte din membri sunt ereditari, numiți de monarh)
  - Puterea judecătorească: instanțe de judecată
- În perioada postbelică s-a remarcat guvernarea conservatoare a Premierului Margaret Thatcher. Apare Partidul Liberal-Democrat.

Franta

- 1918-1940 – Republica a III-a – regim democratic republican parlamentar
  - Instabilitate guvernamentală
  - Apariția partidelor extremiste
  - Vot universal
  - S-au format guverne de coaliție pentru a opri extremismul: Frontul Popular din 1936, condus de socialistul Leon Blum)
- În perioada postbelică:
  - 1946 – Republica a IV-a – regim democratic parlamentar
  - Decolonizarea
  - Refacerea economică
- 1958 – este adoptată noua Constituție
  - Este proclamată Republica a V-a (până în prezent)
  - Charles de Gaulle – întărirea puterii executive – trecerea de la regimul parlamentar la regimul semiprezidențial (prezidențial după unii)
- **Separarea puterilor în stat**
  - Puterea legislativă: Parlament bicameral. Are drept de inițiativă legislativă, votează legile, bugetul, ratifică tratatele.
    - Adunarea Națională
    - Senat
  - Puterea executivă:
    - Președinte – ales pe 5 ani prin vot universal (inițial a fost de 7 ani), promulgă legile, numește președintele Consiliului de Miniștri, negociază tratate, poate dizolva Adunarea Națională
    - Consiliul de Miniștri – președintele consiliului împarte dreptul de inițiativă legislativă cu Parlamentul
  - Puterea judecătorească
- **Pluripartidismul:**
  - Partidul Comunist Francez
  - Partidul Socialist
  - Adunarea pentru Republică
  - Uniunea pentru Democrația Franceză

B. Ideologii și practici politice totalitare în Europa

1) Comunismul

Comuniștii (bolșevicii) au ajuns la putere în Rusia în urma revoluției din 1917.
În anul 1922 se formează U.R.S.S.

Caracteristici:

- Este o ideologie totalitară de extrema stângă, bazată pe teoria marxist – leninistă.
- Lupta de clasă: între exploatați (asupriți), adică muncitorii (proletarii) și asupritori (burghezia, aristocrații), considerați dușmani ai poporului.
- Urmărea instaurarea dictaturii proletariatului.
- Proprietatea privată era considerată cauza nedreptăților din societate, soluția era considerată a fi o societate egală, fără clase și preluarea proprietății de către stat.
- Ateismul.
- Simbol secera și ciocanul.

a) În timpul conducerii lui Lenin (Vladimir Ilici Lenin) – 1917-1924:

Practici politice:

- **Poliția politică: CEKA**
- **Partid unic (comunist)** – controlul instituțiilor statului
- Încălcarea drepturilor și libertăților
  - Desființarea libertății presei
  - Cenzura

Practici economice

- Naționalizarea industriei și etatizarea.

b) În timpul dictaturii lui Stalin (= „om de oțel”; Ioseb Djugașvili / Iosif Visarionovici Stalin) – 1924 – 1953

Practici politice:

- Concentrarea puterii în mainile dictatorului. Stalin deținea funcția de Secretar General al Partidului Comunist. Puterea era concentrată în mâinile lui (**dictatură**). **Nu se respecta separarea puterilor în stat:** Guvernul și Adunarea (Sovietul Suprem al U.R.S.S.)
- **Cultul personalității**, susținut de propaganda de partid. Era glorificat partidul și Stalin, lider atotputernic, numit tată iubitor, erou (serbări oficiale grandioase, statui)
- **Monopartidismul:** partidul unic subordona instituțiile statului.
- Controlul mass-mediei, a societății în general
- Funcționarii publici erau obligatoriu membri ai Partidului Comunist.
- **Guvernarea prin teroare**, cu ajutorul **poliției politice** (NKVD, KGB)
- Eliminarea adversarilor politici prin procese sumare erau executați sau condamnați la muncă silnică (Gulagul sovietic). În perioada 1936-1939 a avut loc marea teroare, epurarea: 70% din membrii Comitetului Central al Partidului Comunist (PCUS), 80% dintre ofițerii superiori au fost eliminați. În 1934 au fost executate aprox. 1 milion de persoane, iar până în 1937 circa 18 milioane au fost trimise în lagăre.

Practici economice:

- Controlul economiei, planificarea (planuri cincinale)
- 1928-1933 – colectivizarea agriculturii (colhozuri)

Observație: după Al Doilea Război Mondial comunismul s-a instaurat la putere în Europa de Est, în state precum România, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria, RDG.

2) Fascismul italian

Factori ai ascensiunii fascismului:

- Dezamăgirea populației în privința avantajelor rezultate în urma participării la Primul Război Mondial.
- Instabilitatea guvernamentală, neîncrederea în guvernele democratice.
- Situația economică grea, șomajul.
- Frica de comunism

Caracteristici:

- Ideologie totalitară de extrema dreaptă.
- Simbol fascia romană.
- Negarea valorilor democrației. Statul fascist este considerat statul ideal.
- Naționalism exacerbant și iredentism: scopul fasciștilor este de a reface prestigiul (renașterea gloriei) Imperiului Roman – politică expansionistă.
- Mitul națiunii unitare.

Preluarea puterii:

- 26 octombrie 1922 – „Marșul asupra Romei”: Benito Mussolini devine prim-ministru. Puterea este preluată de Partidul Național Fascist.

Practici politice:

- Organizarea societății pe baze corporatiste. Sindicatele sunt înlocuite cu corporațiile profesionale.
- Încălcarea drepturilor și libertăților. Suprimarea libertății presei
- **Monopartidismul (partid unic)**. Au fost interzise partidele politice cu excepția celui fascist.
- **Înregimentarea populației** (Dopolavoro, Avanguardia)
- **Guvernarea prin teroare și violență**, cu ajutorul poliției politice (OVRA) și a organizațiilor paramilitare (cămășile negre).
- Propaganda
- **Dictatura**: Mussolini concentrează puterea în mâinile sale. El este șeful guvernului, comandantul armatei, controlează puterea executivă și legislativă. Monarhia s-a păstrat formal (regele Victor Emmanuel III nu avea putere reală). Parlamentul se menține de formă, în 1938 Camera Deputaților este înlocuită de Camera Fasciilor și Corporațiilor.
- **Cultul personalității** liderului: Mussolini este numit „Il Duce”.

Alte măsuri:

- Intervenția statului în viața socială și în economie.
- 1929 – Concordatul de la Lateran: recunoașterea Bisericii Catolice.

3) Nazismul (Național – Socialismul) german

Ideologia nazistă a fost cuprinsă în „Mein Kampf”, scrisă de Adolf Hitler în închisoare, după eșuarea „puciului de la berărie” din 1923.

Preconiza formarea unui Imperiu de 1000 de ani – Al Treilea Reich german.

Caracteristici:

- Ideologie totalitară de extrema dreaptă.
- **Rasism**: superioritatea rasei germane (ariană), singura capabilă să conducă lumea.
- Teoria spațiului vital: rasa germană avea nevoie de un spațiu vital pentru a se dezvolta.
- Sloganul „Un Popor, un Stat, un Conducător”.

- **Antisemitismul:** ura față de evrei.
- Ideologie antidemocratică, antiliberală, anticomunistă.
- Naționalismul exacerbat.
- Eugenia: uciderea raselor sclave și parazitare.
- Simbol svastica.

Factori:

- Criza economică
- Neîncrederea în guvernul de la Weimar, considerat de naziști trădător, vinovat de umiliința suferită la finalul războiului.
- Nemulțumirea față de Sistemul de la Versailles. Politica revizionistă.
- Propaganda nazistă a atras populația de rând, dar și marii industriași, care se temeau de comunism.

Preluarea puterii:

- În urma alegerilor democratice din 1932 naziștii preiau puterea.
- 30 ianuarie 1933 Adolf Hitler devine cancelar al Germaniei, iar după moartea președintelui Paul von Hindenburg în 1934, Hitler devine conducător al statului (Führer)

Practici politice:

- **Dictatura:** puterea este concentrată în mâinile liderului Adolf Hitler. Parlamentul (Reichstag) continuă să existe, dar fără a avea un rol important.
- **Cultul personalității** liderului: Hitler = Führer
- **Monopartidismul:** partidul unic = Partidul Nazist / NSDAP (Partidul Național Socialist Muncitoresc German), condus de Hitler din 1921. Au fost eliminate partidele politice, cu excepția celui unic. La 27 februarie 1933 a avut loc incendierea clădirii Reichstagului, pusă pe seama comuniștilor, dar provocată de naziști. Ca urmare comuniștii au fost arestați, iar Partidul Comunist German a fost scos în afara legii.
- **Guvernarea prin teroare și violență** cu ajutorul trupelor paramilitare **S.A.** (cămășile brune) și trupelor **S.S.** Au fost eliminați adversarii politici. Au avut loc asasinate politice, deportări, exterminări în lagăre. În 29 /30 iunie 1934 a avut loc „noaptea cuțitelor lungi”, când trupele S.S., conduse de Heinrich Himmler, masacrează o parte din trupele S.A. și pe liderii acestora, în frunte cu Ernst Röhm. A fost o măsură aprobată de Hitler pentru a atrage de partea sa armata, mai ales elita militară. Trupele S.A. continuă să existe, dar rolul lor este diminuat.
- **Poliția politică** – Gestapo
- Desființarea Sindicatelor și înființarea Frontului Muncii.
- **Înregimentarea populației**, de ex. Tineretul Hitlerist.
- Propaganda politică bazată pe superioritatea rasei germane era coordonată de Paul Joseph Goebbels.
- Încălcarea drepturilor și libertăților cetățenești, controlul mass-mediei, cenzura. Controlul asupra bisericii.
- **Politica antisemită:**
  - 1935: Legile Nürnberg (legi rasiale)
  - 1938 (9-13 noiembrie): noaptea de cristal
  - 1942: soluția finală – exterminarea evreilor (Holocaustul) în lagăre precum: Auschwitz, Treblinka, Maidanek etc.

C. Ideologii și practici politice în România în secolul al XX-lea (democrație, autoritarism și extremism în România)

1) Democrația interbelică în România

- Are la bază Constituția din 1923
- regim democratic (regimul politic)
- monarhia constituțională (forma de guvernământ)
- democrația interbelică s-a confruntat cu probleme:
  - corupția și scandalul politic.
  - nereguli în organizarea alegerilor.
  - mișcarea de dreapta ia amploare.
  - dorința de instaurare a unui regim autoritar de către Carol al II-lea.
- Monarhia:
  - Regele Ferdinand I Întregitorul (1914-1927), este urmașul (nepotul) lui Carol I (1866-1914)
  - Regența (1927-1930): principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan (președintele Curții de Casație), ultimul înlocuit la moartea sa cu Constantin Sărățeanu (consilier la Curtea de Casație). Regele Mihai era minor.
  - Regele Carol al II-lea (1930 – 1940) – între 1938-1940 a condus în mod autoritar.
  - Regele Mihai I (1927-1930 sub Regență; 1940-1947)
- practici politice democratice:
  - pluralism politic (pluripartidism)
  - respectarea drepturilor și libertăților
  - separarea puterilor în stat (conform Constituției din 1923):
    - puterea executivă: Guvernul, Regele
    - puterea legislativă: Parlamentul bicameral (Senat, Adunarea Deputaților), Regele, Consiliul Legislativ
    - puterea judecătorească: Curtea de Casație și Justiție, instanțe de judecată, Contenciosul administrativ
  - alegeri libere – vot universal pentru bărbații de peste 21 de ani
- Pluralismul politic în perioada interbelică. Partidele politice interbelice
  - Caracteristici:
    - dispariția Partidului Conservator.
    - Consolidarea poziției Partidului Național Liberal.
    - Apariția partidelor extremiste.
    - Apariția partidelor minorităților etnice.
  - Partidul Național Liberal:
    - Doctrina: neoliberalismul
    - Progresul este condiționat de dezvoltarea industriei naționale.
    - Doctrina „prin noi înșine”.
    - Consolidarea burgheziei și a democrației parlamentare.
    - Lideri: Ionel I. C. Brătianu, Vintilă Brătianu, I.G. Duca, Ștefan Zeletin.
    - A fost cel mai puternic partid interbelic.
    - Preocuparea principală în economie – industrializarea, folosind resursele interne, capitalul românesc pentru protejarea economiei naționale în fața capitalului străin.

- În timpul guvernării liberale s-au adoptat principalele reforme și Constituția din 1923.
  - Guverne : 1922-1926, 1933-1937.
- Partidul Național Țărănesc:
- Fondat în 1926 prin fuziunea Partidului Țărănesc (Ion Mihalache) cu Partidul Național Român din Transilvania (Iuliu Maniu).
  - Guverne: 1928-1931, 1932-1933.
  - Doctrina: țărănismul
  - Necesitatea realizării *statului național țărănesc*, în care agricultura să aibă rolul principal.
  - Doctrina „porților deschise”, pornind de la ideea că statul român nu era capabil să susțină financiar investițiile din industrie.
  - Doreau atragerea capitalului străin în industrie.
  - Lideri: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu.
  - Au dat legi: pentru reducerea datoriilor producătorilor agricoli afectați de criza economică, legea monetară.
  - Au susținut revenirea în țară a lui Carol al II-lea.
- Extrema stângă - Partidul Comunist Român:
- fondat în 1921, afiliat la Internaționala a III-a Comunistă (Comintern)
  - teza conform căreia România e un stat multinațional – în 1924 este scos în afara legii deoarece nu recunoștea unirea Basarabiei cu România.
  - Secretarii partidului majoritatea nu erau români și erau impuși de Moscova.
  - Doctrina – marxist-leninistă
  - Obiectivul era instaurarea prin revoluție a dictaturii proletariatului, realizarea societății comuniste. Mijloacele ar fi, conform lor, naționalizarea mijloacelor de producție, lichidarea regimului politic existent.
  - Lideri: Gh. Cristescu, Marcel Pauker, Lucrețiu Pătrășcanu.
- Extrema dreaptă:
- Doctrina antisemitistă (împotriva evreilor), antidemocratică și anticomunistă.
  - Doreau „renașterea națională”.
  - Urmăreau instaurarea unui regim politic totalitar.
  - 1923 se formează Liga Apărării Național Creștine (L.A.N.C.), condusă de A.C. Cuza
  - propagandă în presă contra evreilor.
  - 1927 – Legiunea Arhanghelului Mihail – lider este Corneliu Zelea Codreanu.
  - 1930 – Legiunea Arhanghelului Mihail fondează Garda de Fier, cu care se va identifica mai apoi.
  - Mijloace folosite: asasinatul politic, eliminarea adversarilor (I.G. Duca, Armand Călinescu – prim-miniștri, Nicolae Iorga – istoric și om politic).
- Alte partide:
- Liga Poporului – Alexandru Averescu.
  - Partidul Social-Democrat – doctrina socialistă
    - format din socialiștii care au refuzat să intre în P. Comunist.
    - Milita pentru reformarea societății, dar se pronunță pentru dezvoltarea democrației.
    - Lider: Constantin Titel Petrescu.

2) Regim de autoritate monarhică (1938 – 1940)

- monarhie autoritară (Carol al II-lea)
- Constituția autoritară din 1938
- Practici politice autoritare:
  - Monopartidism – partid unic = Frontul Renașterii Naționale (Partidul Națiunii)
  - Concentrarea puterii în mâinile regelui:
    - Nu se respectă separarea puterilor în stat.
    - Principiul supremației regelui.
    - Regele domnește și guvernează, el exercită puterea executivă prin Consiliul de Coroană (Guvern) și puterea legislativă prin Reprezentațiunea Națională (Parlament).
    - Guvernează prin decrete-lege.
  - Cultul personalității
- 6 septembrie 1940 abdicarea regelui Carol al II-lea în favoarea lui Mihai.

3) România stat național legionar

- Septembrie 1940 – ianuarie 1941 – stat național legionar
- mareșalul Ion Antonescu la conducere alături de legionari.
- Regele Mihai nu are nicio putere.

4) Dictatura militară a lui Ion Antonescu

- Ianuarie 1941 – 23 august 1944
- mareșalul Ion Antonescu este capul statului, are puteri depline.
- 23 august 1944 – înlăturarea lui Ion Antonescu.

5) Iluzia revenirii la democrație. Preluarea puterii de către comuniști

- 23 august 1944 – 30 decembrie 1947
- Este repusă în funcțiune Constituția din 1923
- Teoretic se revine la democrație, practic puterea este preluată de comuniști.
- Ocupație militară sovietică
- 6 martie 1945 – Guvernul comunist condus de Petru Groza.
- Fraudarea alegerilor parlamentare din noiembrie 1946
- înlăturarea partidelor democratice (ex. înscenarea de la Tămădău împotriva P.N.Ț.), arestarea liderilor politici țărăniști (Iuliu Maniu, Ion Mihalache)
- 30 decembrie 1947 – abdicarea regelui Mihai – înlăturarea monarhiei.

6) *Regimul totalitar – comunist (1948 – 1989)*

- Forma de guvernământ = republica
- Regim politic totalitar, comunist

- a. Stalinismul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965)
  - Constituțiile din 1948 și 1952
  - Practici politice totalitare:
    - Monopartidism – Partidul Muncitoresc Român
    - Guvernarea prin teroare și violență
    - Eliminarea adversarilor politici – gulagul românesc
    - Poliție politică - Securitatea
    - Subordonarea instituțiilor statului față de partid – dictatura
    - Încălcarea drepturilor și libertăților

- b. Național-comunismul lui Nicolae Ceaușescu (1965-1989)
  - Constituția din 1965
  - Practici politice totalitare:
    - Monopartidism – Partidul Comunist Român
    - Eliminarea adversarilor politici
    - Poliție politică – Securitatea
    - Dictatura
    - Cultul personalității
    - Încălcarea drepturilor și libertăților

7) *Revenirea la democrație*

- Revoluția din 1989 – căderea comunismului, înlăturarea lui Nicolae Ceaușescu
- Constituția din 1991 – democratică
- Practici democratice:
  - Separarea puterilor în stat
  - Pluralism politic
  - Alegeri libere
  - Respectarea drepturilor și libertăților